با اعلام دولت، بنزین سهمیه‌بندی و گران شد

تصمیم دولت قبل!

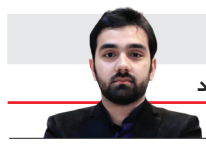

محمدرضا گلرومفرد
روزنامه‌نگار

پنجشنبه‌شب، ۲۳ آبان در حالی که باخت تلخ تیم‌ملی فوتبال ایران مقابل عراق به تیتر همه رسانه‌ها تبدیل شده بود، یک خبر دیگر همه را شوکه کرد؛ افزایش دوبرابری قیمت بنزین. طبق اعلام رئیس سازمان برنامه و بودجه، با اجرای مجدد طرح هدفمندی بنزین و سهمیه‌بندی آن، قیمت بنزین برای سهمیه هر خودرو ۱۵۰۰ تومان و مازاد آن ۳۰۰۰ تومان است. دولت در حالی تصمیم به افزایش قیمت بنزین گرفته است که بعد از تورم افسارگسیخته و کاهش قدرت خرید ناشی از شوک ارزی سال گذشته، در چندماه اخیر شاهد پایین آمدن آرام‌آرام تورم و افزایش امید به برون‌رفت از وضعیت رکود اقتصادی در کشور بودیم. افزایش قیمت و دونرخی کردن بنزین در حالی است که حسن روحانی با پیشنهاد بیژن زنگنه در سال ۹۴، با ادعای فساد در دونرخی بودن بنزین آن را تک‌نرخی کرده و عملا کارت سوخت و طرح هدفمندی بنزین را کنار گذاشتند؛ طرحی با صدها ساعت کار کارشناسی و میلیاردها تومان هزینه علاوه‌بر آنکه توانسته بود مصرف بنزین را کنترل کند، درآمدهای بسیاری را نیز برای کشور به وجود آورده بود. بررسی‌های «فرهیختگان» نشان می‌دهد از ابتدای حذف کارت سوخت توسط دولت تاکنون نزدیک به ۶۶ هزار میلیارد تومان خسارت به کشور وارد شده است. سریال تصمیمات دولت اما تمام نشده و این‌بار خود را در افزایش قیمت بنزین به نمایش گذاشته است. در حالی که دولت اعلام کرده دلیل افزایش قیمت بنزین کمک به دهک‌های پایین درآمدی و کنترل مصرف است، بسیاری از کارشناسان اقتصادی گرانی بنزین را تصمیمی نه چندان معقول برای دلایل فوق می‌دانند و معتقدند تبعات منفی افزایش قیمت بنزین در شرایط فعلی بیشتر از آثار مثبت آن است. ازجمله دلایل دیگری که برای افزایش قیمت بنزین توسط رئیس دولت مطرح شده، ارزان‌بودن آن در مقایسه با کشورهای دیگر است در حالی که بررسی‌های «فرهیختگان» نشان می‌دهد براساس درآمد سرانه به قیمت بنزین، ایران رتبه ۵۳ دنیا را دارد و در ۵۲ کشور قیمت بنزین ارزان‌تر از ایران است. برآوردها از افزایش قیمت بنزین نشان می‌دهد با فرض فروش ۹۴ میلیون لیتر در روز، دولت از محل افزایش قیمت‌ها نزدیک به ۴۰ هزار میلیارد تومان درآمد کسب خواهد کرد و باید دید آیا همه این حجم از افزایش درآمدهای دولت برای کمک به دهک‌های پایین درآمدی صرف خواهد شد یا صرف هزینه‌های جاری دولت می‌شود.

کم‌درآمدها قربانی اصلی افزایش قیمت بنزین

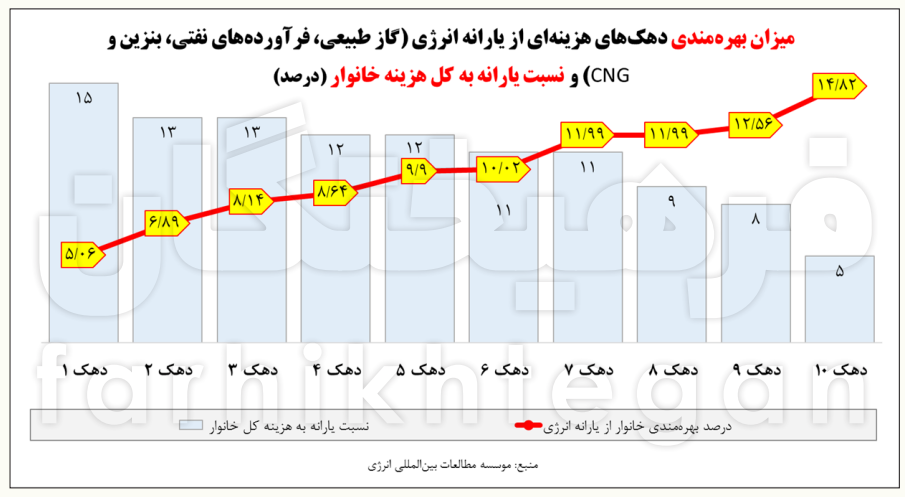

«رئیس‌جمهور تاکید کرده تا ریال آخر طرح حمایتی جدید دولت به حساب خانوارها برود و هیچ مبلغی وارد خزانه نشود.» جمله فوق توسط اعضای دولت بعد از اعلام خبر افزایش قیمت بنزین مطرح شد. یکی از گزاره‌هایی که دولت با بیان آن قیمت بنزین را افزایش می‌دهد آن است که بهره‌مندی ثروتمندان و دهک‌های بالای درآمدی از یارانه بنزین بسیار بیشتر از دهک‌های پایین درآمدی است و می‌خواهیم با افزایش قیمت آن، درآمدهای حاصل را صرف حمایت از دهک‌های پایین درآمدی کنیم؛ استدلالی که هنگام افزایش قیمت‌ها و پرداخت یارانه نقدی در دولت دهم نیز بیان شد اما آنچه تجربه شد آن بود که تورم قیمت‌ها بسیار بیشتر از یارانه نقدی بود و عملا بعد از افزایش قیمت‌ها، قدرت خرید مردم بسیار کاهش یافت. این تجربه اکنون سبب شده با وجود وعده دولت در پرداخت یارانه عموم مردم، برآیند افزایش قیمت بنزین را به‌ضرر خود بدانند. در این زمینه می‌توان به گزارش مرکز مطالعات بین‌المللی انرژی درمورد یارانه پنهان انرژی نیز اشاره کرد. براساس این گزارش، با وجود آنکه دهک‌های پایین درآمدی و قشر ضعیف جامعه نسبت به دهک‌های بالای درآمدی کمترین استفاده را از یارانه انرژی دارند اما حذف این یارانه و آثار تورمی آن بیشترین ضربه را به دهک‌های پایین درآمدی خواهد زد و آنها بیشترین فشار را از اصلاح قیمت‌ها متحمل خواهند شد. درواقع به‌رغم آنکه سهم دهک اول از یارانه انرژی ۵/۰۶ درصد و از سایر دهک‌ها کمتر است، اما نسبت یارانه انرژی به هزینه کل خانوار در این دهک با ۱۵ درصد، بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده است. در نتیجه آنچه از آن به اصلاح قیمت‌های حامل‌های انرژی تعبیر می‌شود درواقع هدف گرفتن معیشت گروه‌های کم‌درآمد جامعه است.

آیا راهی جز افزایش قیمت بنزین نبود

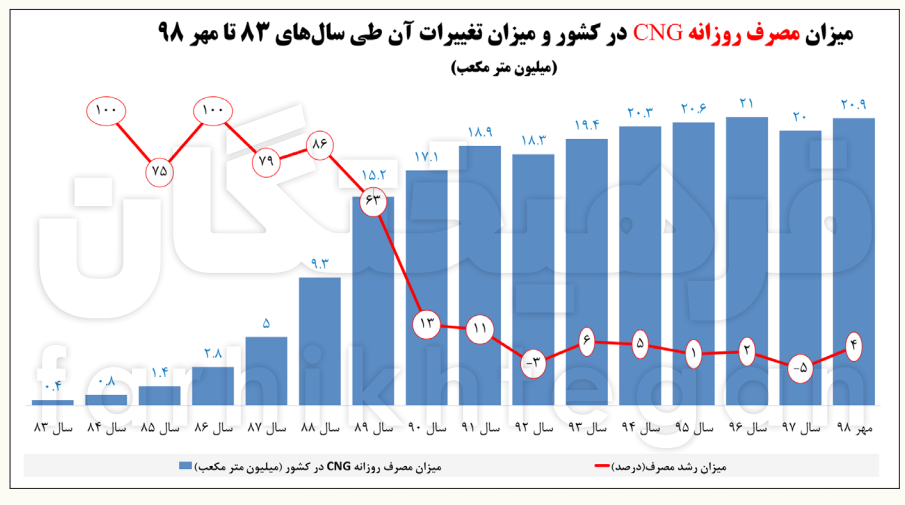

یکی از دلایلی که درمورد افزایش قیمت بنزین بیان می‌شود کاهش مصرف سوخت در کشور است و سوالی که مطرح می‌شود این است که آیا راهی جز افزایش قیمت‌ها برای این کار وجود ندارد. با نگاهی به تجربه سایر کشورها و اقداماتی که در این زمینه انجام شده است می‌توان به این سوال پاسخ داد. یکی از سوخت‌هایی که می‌تواند جایگزین مناسبی برای بنزین شود CNG است. همچنین با توجه به برخورداری کشورمان از منابع عظیم گاز طبیعی، وجود شبکه گسترده گازرسانی در سراسر کشور و از طرفی مزیت‌های اقتصادی و زیست‌محیطی استفاده از گاز طبیعی، مزیت CNG در ایران از اهمیت مضاعفی برخوردار است. در این زمینه و در حالی که با اجرایی‌شدن طرح هدفمندی بنزین مصرف CNG در کشور رشد بسیار خوبی داشت این مساله در سال‌های اخیر و به‌خصوص بعد از حذف کارت سوخت در سال ۹۴ شاهد افت محسوسی بوده است. با وجود این ایران با برخورداری از ۴/۵ میلیون خودروی گازسوز رتبه دوم دنیا در این زمینه را دارد. از دیگر دلایلی که منجر به افزایش مصرف بنزین در ایران شده است و حل آنها مصرف را کاهش خواهد داد عبارتند از: ضعف شبکه حمل‌ونقل همگانی شهری و برون‌شهری، کیفیت پایین خودروها و مصرف سوخت بالا، گسترش فرهنگ استفاده از خودروی شخصی و....

بنزین در ۵۲ کشور از ایران ارزان‌تر است

دو سوالی که همیشه در بحبوحه افزایش قیمت بنزین مطرح می‌شود آن است که اولا دلیل افزایش قیمت بنزین چیست و ثانیا قیمت چه میزان و بر چه اساسی باید افزایش یابد. در این زمینه در پاسخ به سوال اول، دلایلی که معمولا از طرف دولتمردان گفته می‌شود عبارتند از: مقابله با قاچاق، کنترل مصرف، حمایت از دهک‌های پایین و.... دراین‌باره برخی کارشناسان اقتصادی معتقدند سیاست افزایش قیمت یکی از بدترین و آخرین اقدامات برای دلایل فوق است. استدلال‌ها در این زمینه آن است که اگر مساله مقابله با قاچاق است از طریق کارت سوخت این امکان فراهم بود تا با رصد جریان تولید بنزین تا مصرف آن به مقابله صحیح و کم‌هزینه با قاچاق پرداخت، اگر دلیل افزایش قیمت بنزین کنترل مصرف است این کار نیز با کارت سوخت مهیا بود و اگر به قول رئیس جمهور قرار است تمام هزینه‌های افزایش قیمت بنزین به حساب دهک‌های پایین درآمدی منتقل شود، این کار با ابزار مالیات بسیار آسان‌تر می‌توانست به انجام برسد که اثرات تورمی و به تبع روانی افزایش قیمت بنزین را نداشت. درواقع دولت با توجه به دلایلی که برای افزایش قیمت بنزین ذکر کرده، راه دقیقی را انتخاب نکرده است. سوال دیگری که درمورد افزایش قیمت بنزین مطرح می‌شود آن است که قیمت چه میزان و بر چه اساسی باید افزایش یابد. در این زمینه حسن روحانی در نشست خبری اخیرش با بیان آنکه قیمت بنزین در ترکیه ۱۵ هزار تومان، در اروپا ۲۰ هزار تومان و در کشورهای عربی جنوب ما ۶ هزار تومان است، گفت: «ما که نمی‌خواهیم بنزین را ۱۵ هزار تومان کنیم.» این گونه اظهارات نشان می‌دهد تصمیم دولت برای افزایش میزان قیمت بنزین چقدر کارشناسی است. در حالی که معیار تعیین قیمت در بسیاری از کشورهای دنیا قدرت خرید مردم است، این معیار در دولت روحانی مقایسه آن با سایر کشورهاست. بررسی‌ها در این زمینه نشان می‌دهد با وجود آنکه ایران به‌لحاظ ارزش قیمت بنزین بر حسب دلار چهارمین کشور ارزان دنیاست ولی با معیار سرانه درآمد به قیمت بنزین، ایران رتبه ۵۳ را در دنیا دارد. یعنی بر حسب قدرت خرید، قیمت بنزین در ۵۲ کشور دنیا از ایران ارزان‌تر است. در جدول زیر ۲۶ کشوری که بر حسب معیار «درآمد سرانه به قیمت بنزین» قیمت بنزین در آنها از ایران گران‌تر است، آورده شده است که نشان می‌دهد قیمت بنزین در کشورهایی نظیر آمریکا، آلمان، انگلیس، کره‌جنوبی، عربستان و امارات از ایران ارزان‌تر است. درواقع دولت اگر بخواهد با عینک مقایسه قیمت واقعی بنزین اقدام به افزایش قیمت‌ها کند، هیچ توجیهی در این زمینه وجود ندارد به‌خصوص آنکه بعد از شوک ارزی سال ۹۷ و تورم افسارگسیخته بعد از آن قدرت خرید مردم بسیار کاهش یافته است.

مقایسه قیمت بنزین در ایران با کشورهای منتخب براساس سرانه تولید ناخالص داخلی

درآمد سرانه/ رتبه قیمت بنزین	درآمد سرانه/ نسبت قیمت بنزین	درآمد سرانه (دلار)	رتبه در ارزانی قیمت بنزین	قیمت هر لیتر بنزین (دلار)	کشور
۱	۳۳۰,۰۳۶	۳,۳۰۰	۱	۰,۰۱	ونزوئلا
۲	۱۲۳,۳۰۶	۶۷,۸۱۸	۱۹	۰,۵۵	قطر
۳	۹۱,۱۸۷	۳۱,۹۱۶	۶	۰,۳۵	کویت
۵	۷۹,۱۳۶	۶۲,۵۱۸	۳۶	۰,۷۹	آمریکا
۶	۶۲,۸۴۳	۴۱,۴۷۶	۲۷	۰.۶۶	امارات
۷	۵۶,۶۹۸	۵۶,۶۹۸	۶۳	۱	استرالیا
۸	۵۱,۲۷۸	۸۳,۵۸۳	۱۴۱	۱,۶۳	سوئیس
۹	۵۰,۰۶۰	۲۶,۵۳۲	۱۶	۰,۵۳	بحرین
۱۱	۴۵,۳۷۲	۴۶,۷۳۳	۶۶	۱,۰۳	کانادا
۱۲	۴۱,۶۰۲	۸۲,۳۷۲	۱۶۲	۱,۹۸	نروژ
۱۳	۴۱,۴۰۵	۲۳,۱۸۷	۲۰	۰,۵۶	عربستان
۱۸	۳۴,۵۹۲	۶۱,۲۲۷	۱۵۳	۱,۷۷	دانمارک
۱۹	۳۳,۶۳۲	۱۹,۱۷۰	۲۱	۰,۵۷	عمان
۲۰	۳۱,۳۱۸	۵۳,۸۶۷	۱۵۰	۱,۷۲	سوئد
۲۲	۳۰,۱۵۵	۴۰,۱۰۶	۱۱۴	۱,۳۳	ژاپن
۲۴	۲۸,۹۷۰	۴۸,۶۷۰	۱۴۶	۱,۶۸	آلمان
۲۶	۲۸,۱۵۵	۵۲,۹۳۱	۱۵۸	۱,۸۸	هلند
۳۰	۲۵,۹۲۷	۴۲,۲۶۱	۱۴۲	۱,۶۳	انگلستان
۳۱	۲۴,۸۱۵	۴۲,۹۳۱	۱۵۱	۱,۷۳	فرانسه
۳۲	۲۴,۶۵۱	۳۲,۰۴۶	۱۰۹	۱,۳	کره‌جنوبی
۳۷	۲۱,۴۰۷	۱۰,۷۰۴	۱۴	۰,۵	مالزی
۳۸	۲۰,۹۸۶	۳۱,۰۶۰	۱۳۱	۱,۴۸	اسپانیا
۴۳	۱۸,۹۷۷	۳۴,۳۴۹	۱۵۴	۱,۸۱	ایتالیا
۴۸	۱۵,۰۰۱	۱۰,۹۵۰	۳۱	۰,۷۳	روسیه
۵۲	۱۳,۶۳۳	۲۳,۱۷۶	۱۴۸	۱,۷	پرتغال
۵۳	۱۳,۰۴۱	۳,۷۸۲	۴	۰,۲۹	ایران

مبنای محاسبه درآمد سرانه ایران داده‌های مرکز آمار ایران است که میانگین درآمد خانوارهای شهری کشور در سال ۹۷ را حدود ۴۳ میلیون و ۴۹۳ هزار تومان ذکر کرده است.

خسارت حذف کارت سوخت؛ ٦٦ هزار میلیارد تومان!

سهمیه‌بندی بنزین و دونرخی کردن آن در حالی اعلام می‌شود که این طرح در سال ۸۶ با صدها ساعت کار کارشناسی و البته صدها میلیارد تومان هزینه از جیب مردم اجرا شده بود اما با روی کار آمدن دولت تدبیر و امید و با پافشاری بیژن زنگنه در سال ۹۴، این طرح کنار گذاشته شد. حسن روحانی سال ۹۴ در توئیتی علت تک‌نرخی کردن بنزین را بیان کرد. او نوشت: «بنزین دو نرخی فساد ایجاد می‌کرد و به همین دلیل آن را تک‌نرخی کردیم. حدود ۱۰ هزار میلیارد تومان کسری در پرداخت یارانه‌ها داریم.» درواقع با وجود آنکه طرح کارت سوخت توانسته بود مصرف را به‌شدت کنترل کرده و عدالت نسبی در یارانه بنزین به وجود آورد، این طرح به ادعای فساد در دونرخی بودن قیمت کنار گذاشته شد. با تک‌نرخی کردن بنزین و حذف کارت سوخت عملا نظارت دولت بر مصرف از بین رفت و علاوه‌بر آنکه مصرف با شیب نسبتا زیادی افزایش یافت، قاچاق سوخت نیز در این بازه شدت گرفت. بررسی‌های «فرهیختگان» در این زمینه نشان می‌دهد حذف کارت سوخت در این بازه خسارتی نزدیک به ۶۶ هزار میلیارد تومان به کشور وارد کرده است. درواقع اگر بخواهیم آهنگ افزایش مصرف سالانه بنزین را از سال ۹۴ که کارت سوخت حذف شد تاکنون مطابق آهنگ دوره هدفمندی در نظر بگیریم و مابه‌التفاوت مصرف با وجود کارت سوخت و مصرف فعلی را طبق قیمت فوب خلیج‌فارس صادر کنیم، ۶۶ هزار میلیارد تومان برای کشور درآمد به وجود می‌آمد.

میزان ضرر مالی ناشی از حذف کارت سوخت طی سال‌های ۱۳۹۴ تا مهر ۱۳۹۸ براساس ۳ سناریوی قیمتی

سناریو ۳	سناریو ۲	سناریو ۱	مابه‌التفاوت مصرف مازاد سالانه (میلیون لیتر)	مابه‌التفاوت مصرف روزانه پس از حذف کارت سوخت (میلیون لیتر)	میزان مصرف روزانه درصورت عدم حذف کارت سوخت (میلیون لیتر)**	میزان مصرف روزانه (میلیون لیتر)	
ضرر مالی با قیمت فوب خلیج‌فارس (ارقام به میلیارد تومان)*	ضرر مالی با احتساب نرخ هر لیتر ۱۵۰۰ تومان (ارقام به میلیارد تومان)	ضرر مالی با احتساب نرخ هر لیتر ۱۰۰۰ تومان (ارقام به میلیارد تومان)					
۱۹,۱۱۷	۵,۷۶۸	۳,۸۴۵	۳,۸۴۵	۱۷,۸	۷۶,۲	۹۴	تا مهر ۹۸
۲۲,۱۴۰	۶,۶۸۰	۴,۴۵۳	۴,۴۵۳	۱۲,۲	۷۴,۹	۸۷,۱	سال ۹۷
۲۰,۶۸۸	۶,۲۴۲	۴,۱۶۱	۴,۱۶۱	۱۱,۴	۷۳,۶	۸۵	سال ۹۶
۴,۳۵۵	۱,۳۱۴	۸۷۶	۸۷۶	۲,۴	۷۲,۳	۷۴,۷	سال ۹۵
۰	۰	۰	۰	۰	۷۱	۷۱	سال ۹۴
۶۶,۳۰۲	۲۰,۰۰۳	۱۳,۳۳۵	۱۳,۳۳۵	۴۳,۸	جمع کل		

*نرخ فوب خلیج‌فارس هر لیتر ۴۴ سنت دلار در نظر گرفته شده است. ** میانگین مصرف از طریق الگوی مصرف در زمان وجود کارت سوخت محاسبه شده است.